

Njezini okviri slobode¹

Na temelju gradiva i bogate obiteljske ostavštine plemićkih obitelji Chernkoczy i Vojković, točnije, temeljem pisane ostavštine jedne od pripadnica tih dviju obitelji, Elizabete Barbare Gereczy, u radu je prikazana svakodnevica spomenute plemkinje i društveni okviri u kojima se kretala. Elizabeta Barbara bila je pripadnica srednjega hrvatskog plemstva koja je vrlo aktivno sudjelovala u gospodarstvu i upravljanju obiteljskim posjedima. U radu su sagledani upravo ti aspekti njezinoga života. Temeljem analize prvenstveno njezine korespondencije koju je izmjenjivala sa svojim prvim i drugim suprugom, a koja je vrlo slikovito dočaravala način života i opseg poslova koji su okupirali njezino vrijeme, pokušalo se sagledati razlike u angažmanu i slobodi Elizabete Barbare pri upravljanju obiteljskim dobrima u razdoblju kada je bila udana te koje su bile razlike u odnosu na vrijeme njezinoga udovištva. Iščitavanjem ostalih dokumenata iz ostavštine Elizabete Barbare, osobito onih pravne i financijske prirode, u radu su sagledane i njezine mogućnosti upravljanja financijskim pitanjima svoje obitelji. U zaključnom dijelu rada ukazano je na daljnju potrebu detaljnijega istraživanja uloge plemkinja u gospodarskoj i društvenoj sferi ranonovovjekovne Banske Hrvatske.

Uvod

Pitanje položaja i uloge žena tijekom različitih povijesnih razdoblja u posljednjih je nekoliko desetljeća zauzelo važno mjesto u svjetskoj historiografiji usporedo s porastom broja istraživačkih tema i općenito znanstvenoga interesa za historiju žena i, u najnovije vrijeme, za rodnu historiju. U suvremenoj svjetskoj historiografiji postoje brojni radovi koji se bave pitanjem položaja žena u različitim ekonomskim, kulturnim, pravnim, vjerskim, socijalnim i drugim povijesnim okvirima ranonovovjekovne Europe. U tome smislu značajna su djela američkih povjesničarki Natalie Zemon Davis i Merry E. Wiesner-Hanks.² Analizom materij-

¹ Ovaj rad dopunjeno je i manjim dijelom izmijenjeno istoimeno izlaganje održano u listopadu 2012. godine na IV. kongresu hrvatskih povjesničara u sklopu sekcije Povijest žena.

² Osobito bih istaknula knjigu ZEMON DAVIS, Natalie. 1995. *Women on the Margins. Three Seventeenth-century Lives*. Cambridge, Massachusetts; London: Harvard University Press. U knjizi autorica na temelju pisama, dnevničkih zapisa i radova, odnosno ostavštine triju žena različitih vjeroispovijesti, porijekla i životnih putova (trgovkinje iz imućne židovske obitelji i majke dvanaestero djece, zatim katoličke mističarke i redovnice reda Sv. Uršule iz Quebeca te protestantkinje, prirodnjakinje i slikarice) opisuje i propitkuje položaj i ulogu žena te njihove mogućnosti javnog djelovanja i njihov značaj u društvenim, kulturnim, ekonomskim, pravnim i

jalnoga života u svakodnevici novovjekovne Europe te, između ostaloga, ulogom žena u mikrohistoriji naselja u kojima su živjele, njihovim položajem u kućanstvu, braku i obitelji bavila se u svojoj monografiji *Živjeti u kući. Stanovanje, prehrana i odijevanje u novovjekovnoj Europi (1500.-1800.)* talijanska povjesničarka Raffaella Sarti.³ Doprinos historiji žena te rodnoj historiji na području Njemačke dala je socijalna povjesničarka Heide Wunder.⁴ U okvirima svjetske historiografije za žensku povijest značajna je i edicija *A History of Women in the West*, osobito njezin treći svezak *Renaissance and Enlightenment Paradoxes*.⁵ Osim ove zbirke, značajan izvor za povijest svakodnevice i privatnoga života, pa i načina života žena u sferama privatnog i svakodnevnog, jest treći volumen edicije *A History of Private Life. Passions of Renaissance*.⁶ U pregledu historiografije koja se bavi istraživanjem povijesti žena značajne su studije za područje Velike Britanije u ranome novom vijeku kao što su: *Women in Early Modern England 1550.-1720.*, zatim *Women in England 1500.-1760. A Social History* te zbirka radova *Women and Gender in Early Modern Wales*.⁷

vjerskim okvirima sedamnaestostoljetne Europe. Značajna je i knjiga ZEMON DAVIS, Natalie. 2001. *Povratak Martina Guerrerea*. Zagreb: Konzor; u kojoj, opisujući seoski svijet francuskoga Langedouca sredinom 16. stoljeća i nadaleko poznati slučaj lažnoga predstavljanja seljaka Martina Guerrerea, autorica progovara i o načinu života seljačke obitelji, o međusobnim odnosima članova unutar obitelji te posredno i o položaju žene unutar obitelji, ali i zajednice.

Merry E. Wiesner-Hanks, profesorica povijesti na University of Wisconsin-Milwaukee, autorica je i urednica više knjiga koje se bave istraživanjem povijesti žena i spolnih identiteta. Ovdje bih izdvojila: WIESNER-HANKS, Merry E. 2008. *Women and Gender in Early Modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

³ Više vidjeti u: SARTI, Raffaella. 2006. *Živjeti u kući. Stanovanje, prehrana i odijevanje u novovjekovnoj Europi (1500.-1800.)*, Zagreb: Ibis grafika.

⁴ WUNDER, Heide. 1998. *He is the Sun, She is the Moon. Women in Early Modern Germany*. London: Harvard University Press.

⁵ ZEMON DAVIS, Natalie, Arlette FARGE (ur.). 1994. *A History of Women in the West. III. Renaissance and Enlightenment Paradoxes*. Cambridge, Massachusetts; London: The Belknap Press of Harvard University Press.

U ovoj zbirci problematizira se položaj i uloga žena kroz različite vizure: primjerice žena u ranonovovjekovnoj obitelji, ženske mogućnosti zaposlenja i privređivanja, dostupnost, kvaliteta i način obrazovanja žena u ranom novom vijeku te njihova uloga u društvenim, kulturnim i političkim krugovima. Također se analizira i slika žene kakvu prikazuju i karakteriziraju književna djela, kazališni komadi i likovna umjetnost, a pravni položaj žena sagledan je i s aspekta kažnjivih oblika ponašanja: vještičarenja, prostitucije, različitih oblika kriminalnoga ponašanja.

⁶ CHARTIER, Roger (ur.). 2003. *A History of Private Life, Volume III. Passions of the Renaissance*. Cambridge, Massachusetts; London: The Belknap Press of Harvard University Press. U okviru studija o svakodnevici u sferi privatnoga i javnoga analiziraju se teme majčinstva, braka, djetinjstva, kućanstva, intime bračnih parova, opremanja kuće, rodbinski odnosi, uloga žena u javnoj sferi, osobito njihov doprinos u ekonomskim i gospodarskim kretanjima, itd.

⁷ MENDELSON, Sara, Patricia CRAWFORD. 1999. *Women in Early Modern England 1550-1720*. Oxford: Oxford University Press.; LAURENCE, Anne. 1996. *Women in England 1500.-1760. A Social History*. London: Phoenix Press.; ROBERTS, Michael, Simone Clarke (ur.). 2000. *Women and gender in Early Modern Wales*. Cardiff: University of Wales Press 2000.

Povijest žena zastupljena je i u novijoj hrvatskoj historiografiji, osobito u okviru istraživanja povijesti svakodnevice, povijesti obrazovanja, mikropovijesti, pravne povijesti, političke povijesti, rodne historije, povijesti plemićkih obitelji i drugih područja i tema iz historijske znanosti za novija razdoblja hrvatske povijesti,⁸ ali najviše za razdoblje srednjega vijeka. Tu se ponajprije ističu studije iz povijesti Dubrovačke Republike, osobito radovi Zdenke Janeković Römer.⁹ Ulogom žena

⁸ Izdvojila bih ovdje dvije povjesničarke: Idu Ograjšek Gorenjak i Suzanu Leček koje su se u svojim radovima s različitih aspekata dotakle povijesti žena u razdoblju s kraja 19. i u prvoj polovici 20. stoljeća. Vidjeti u radovima: OGRAJŠEK GORENJAK, Ida. 2008. Neznana pravkinja povijesti žena u Hrvatskoj. *Neznana junakinja etc. – nova čitanja Zagorke: radovi sa znanstvenog skupa "Marija Jurić Zagorka – život, djelo, naslijeđe" održanog 30. 11. i 1. 12. 2007. u Zagrebu u okviru Dana Marije Jurić Zagorke*, ur. Maja Grdešić, Slavica Jakobović Fribec, 45-60. Zagreb: Centar za ženske studije; zatim ISTA 2004. On uči, ona pogađa, on se sjeća, ona prorokuje – pitanje obrazovanja žena u sjevernoj Hrvatskoj krajem 19. stoljeća. U *Žene u Hrvatskoj. Ženska i kulturna povijest*, ur. Andrea Feldman, 157-179. Zagreb: Institut „Vlado Gotovac“, Ženska infoteka; zatim ISTA 2001.-2004. Zastupljenost ženskog pitanja u hrvatskim glasilima na kraju 19. stoljeća. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu Sveučilišta u Zagrebu*. 34-35-36; 89-100.

Suzana Leček u svojim radovima, između ostaloga, bavila se i poviješću žena u okviru društvenog i političkog života te u okviru običajnih normi hrvatskih seljačkih obitelji u međuratnom razdoblju. Primjerice u: LEČEK, Suzana. 2003. Seljačka obitelj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1918.-1941. Zagreb: Srednja Europa, Hrvatski institut za povijest, Podružnica Slavonski Brod; zatim ISTA 2004. ‘Ženske su sve radile’: seljačke žene između tradicije i modernizacije u sjeverozapadnoj Hrvatskoj između dva svjetska rata. U *Žene u Hrvatskoj. Ženska i kulturna povijest*, ur. Andrea Feldman, 211-234. Zagreb: Institut „Vlado Gotovac“, Ženska infoteka; zatim ISTA 2006 (2007). Dosada se samo polovica hrvatskoga naroda borila; Hrvatska seljačka stranka i žene (1918.-1941.). *Historijski zbornik* 59: 93-130; zatim LEČEK, Suzana, Željko DUGAC. 2006. Majke za zdravlje djece. Zdravstveno prosvjetna kampanja Seljačke sloge (1939.-1941.). *Časopis za suvremenu povijest* 38/3: 983-1005; zatim ISTA 2001. ‘Dobila je kuličke su roditelji davali, ni po zakonu!’. Promjene u položaju žena u seljačkim obiteljima Prigorja i Hrvatskoga zagorja između dva svjetska rata. *Povijesni prilozi* 21: 221-246; zatim ISTA 1999.-2000. Seljačka sloga i uključivanje žena u seljački pokret (1925.-1929.). *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 32-33: 293-298.

U promicanju istraživanja povijesti žena u Hrvatskoj značajan je i već prije spomenuti zbornik iz 2004. godine *Žene u Hrvatskoj. Ženska i kulturna povijest* urednice Andree Feldman. Proučavanju povijesti žena u Hrvatskoj svakako je doprinijela i sekcija *Povijest žena* u sklopu dosada održanih kongresa hrvatskih povjesničara.

⁹ Zdenka Janeković Römer autorica je brojnih radova u kojima analizira različite teme iz društvene i kulturne povijesti srednjovjekovnoga i renesansnoga Dubrovnika. Između ostaloga, njezin znanstveni interes proteže se i na teme obiteljske povijesti i povijesti žena. Vidjeti u radovima: JANEKOVIĆ RÖMER, Zdenka. 1994. *Rod i grad. Dubrovačka obitelj od 13. do 15. stoljeća*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zavod za hrvatsku povijest FF-a u Zagrebu; zatim ISTA 2007. *Maruša ili suđenje ljubavi. Bračno-ljubavna priča iz srednjovjekovnog Dubrovnika*. Zagreb: Algoritam; zatim ISTA 1995. Pro anima mea et predecessorum meorum. The Death and the Family in 15th Century Dubrovnik. *Otium* 3/1-2 (Medium aevum quotidianum, 35, 1996): 25-34; zatim ISTA 1996. Obitelj u Dubrovniku u kasnom srednjem vijeku i njezin teoretski odraz u djelu Benedikta Kotruljevića. U *Zbornik međunarodnog znanstvenog skupa „Dubrovčanin Benedikt Kotruljević: hrvatski i svjetski ekonomist XV. stoljeća“*, ur. Vladimir Stipetić, 123-134. Zagreb: Hrvatski računovođa; zatim ISTA 1996. Noble Women

u okviru dalmatinskoga gradskog srednjovjekovnog plemstva bavila se Zrinka Nikolić Jakus,¹⁰ a svojim radovima u kojima je tematizirala odnose unutar obitelji, rodbinske veze, pravnu regulativu u obiteljskim pitanjima, te položaj žena (osobito plemkinja) na području srednjovjekovne Slavonije, spomenutoj tematici značajno je pridonijela Marija Karbić.¹¹ Razumijevanju imovinsko-pravnoga položaja žena unutar obitelji u srednjovjekovnim hrvatskim zemljama pridonio je svojim tumačenjem srednjovjekovnih statutarnih i legislativnih odredbi i akademik Lujo Margetić.¹²

in Fifteenth-Century Ragusa. U *Women and Power in East Centrale Europe – Medieval and Modern*. ur. Marianne Saghy, 141-170. East Central Europe, Special Issue, 20-23; zatim ISTA 2004. Marija Gondola Gozze: La Querelle des femmes u renesansnom Dubrovniku. U *Žene u Hrvatskoj: ženska i kulturna povijest*, ur. Andrea Feldman, 105-125. Zagreb: Institut „Vlado Gotovac“, Ženska infoteka.

¹⁰ Zrinka Nikolić Jakus bavila se svakodnevnim životom plemićkih obitelji i njihovom strukturom te bračnim pitanjima i položajem žena unutar obitelji srednjovjekovnih dalmatinskih komuna. Vidjeti u: NIKOLIĆ, Zrinka. 2003. *Rođaci i bližnji: dalmatinsko gradsko plemstvo u ranom srednjem vijeku*, Zagreb: Matica hrvatska; zatim ISTA 2004. Između vremenitih i vječnih dobara: Žene u dalmatinskim gradovima u ranom srednjem vijeku. U *Žene u Hrvatskoj: Ženska i kulturna povijest*, ur. Andrea Feldman, 264. Zagreb: Institut „Vlado Gotovac“, Ženska infoteka; zatim ISTA 1999. Rejection of Marriages in Late Medieval Dubrovnik, *Otium: časopis za povijest svakodnevica* 4: 77-84; zatim ISTA 1996. Zaruke i brak u srednjovjekovnom Dubrovniku, *Otium: časopis za povijest svakodnevica* 4: 77-84; zatim ISTA 2008. Obitelj dalmatinskog plemstva od 12.-14. stoljeća. *Acta Histriae* 16: 59-88; zatim ISTA 2011. Profesija – hraniteljica. Dojilje u dalmatinskim gradovima u srednjem vijeku. U *IV. istarski povijesni biennale: Filii, filiae ... : položaj i uloga djece na jadranskom prostoru: knjiga sažetaka*, ur. Marija Mogorović Crljenko, 97-113. Poreč: Zavičajni muzej Poreštine; Državni arhiv u Pazinu; Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.

¹¹ KARBIĆ, Marija. 2012 (2013). Women on the Wrong Side of the Law. Some Examples from Medieval Urban Settlements of the Sava and Drava Interamnum. U *At the Edge of the Law: Socially Unacceptable and illegal Behaviour in the Middle Ages and Early Modern Period*, ur. Suzana Miljan, Gerhard Jaritz, 21-30. Krems: Medium Aevum Quotidionum; zatim ISTA 2005. Proximi et consaguinei. Prilog poznavanju značenja rodbinskih veza u gradskim naseljima međuriječja Save i Drave tijekom srednjeg vijeka. U *Raukarov zbornik: Zbornik u čast Tomislava Raukara*, ur. Neven Budak, 245-262. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, FF press, Odjek za povijest; zatim ISTA 2004. 'Nije naime njezina duša drugačija nego kod muškarca' – Položaj žene u gradskim naseljima međuriječja Save i Drave u razvijenom i kasnom srednjem vijeku. U *Žene u Hrvatskoj. Ženska i kulturna povijest*, ur. Andrea Feldman, 57-76. Zagreb: Institut „Vlado Gotovac“, Ženska infoteka; zatim ISTA 2003. The Illicit Love in Medieval Slavonian Cities. U *Love, Marriage and Family Ties in the Later Middle Ages*, ur. Isabel Davis, Miriam Muller, Sarah Rees Jones, 331-340. Turnhout, Belgija: Brepols Publishers n.v. Za povijest žena značajni su i sljedeći znanstveni radovi: KARBIĆ, Marija. 2012. Položaj pripadnica visokog plemstva u hrvatskim zemljama. Primjer Barbare Frankapan. U *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 30: 145-154; te ISTA 2006 (2007). Položaj plemkinja u Slavoniji tijekom srednjeg vijeka. *Historijski zbornik* 59: 15-32.

¹² MARGETIĆ, Lujo. 1996. *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko i nasljedno pravo*. Zagreb: Narodne novine.

Za razdoblje ranoga novog vijeka u hrvatskim zemljama vrlo su rijetki radovi koji se bave poviješću i ulogom žena u sveopćim društvenim kretanjima, stoga osobiti značaj za ovo povijesno razdoblje imaju studije Slavice Stojan i Marije Mogorović Crljenko.¹³ U svojoj monografiji *Vjerenice i nevjernice. Žene u svakodnevicu Dubrovnika (1600.-1815.)* Slavica Stojan je na temelju zapisnika sa sudskih procesa te književnih djela suvremenika, oživjela i analizirala na desetine različitih sudbina običnih „malih“ žena dubrovačke ranonovovjekovne svakodnevice. Marija Mogorović Crljenko u knjizi *Nepoznati svijet istarskih žena. Položaj i uloga žene u istarskim komunalnim društvima: primjer Novigrada u 15. i 16. stoljeću* sagledala je položaj žena u istarskim komunalnim društvima kroz njihovu ulogu i pravni položaj u krugu obitelji, od osobnih odnosa u braku i bračne intimnosti do uloge žene kao majke i skrbnice te njezinoga pravnog položaja. U drugome dijelu svoje knjige osvrnula se pak na položaj i ulogu istarskih žena u javnosti, u poslovnim okvirima i kroz oblike kriminalnoga ponašanja.

¹³ Ovdje se prvenstveno misli na monografiju STOJAN, Slavica. 2003. *Vjerenice i nevjernice. Žene u svakodnevicu Dubrovnika (1600.-1815.)*. Zagreb; Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti. Bitne su i znanstvenične knjige: STOJAN, Slavica. 1996. *U salonu Marije Giorgi Bona*. Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti; te ISTA 1999. *Anica Bošković*. Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti.

MOGOROVIĆ CRLJENKO, Marija. 2006. *Nepoznati svijet istarskih žena. Položaj i uloga žene u istarskim komunalnim društvima: primjer Novigrada u 15. i 16. stoljeću*. Zagreb: Srednja Europa; zatim ISTA 2012. *Druga strana braka: nasilje i legitimnost u (izvan)bračnim vezama na području Porečke biskupije u prvoj polovici 17. stoljeća*. Zagreb: Srednja Europa. Marija Mogorović Crljenko koautorica je monografije *Vrijeme ženidbe i ritam poroda. Dubrovnik i njegova okolica od 17. do 19. stoljeća*. Vidi u: VEKARIĆ, Nenad, Irena Benyovsky, Tatjana Buklijaš, Maurizio Levak, Nikša Lučić, Marija Mogorović, Jakša Primorac. 2000. *Vrijeme ženidbe i ritam poroda. Dubrovnik i njegova okolica od 17. do 19. stoljeća*. Zagreb; Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Za povijest žena bitni su i znanstveni radovi: MOGOROVIĆ Crljenko, Marija. 2011. Odnos prema nezakonitoj djeci u istarskim komunalnim društvima od kraja 15. do sredine 17. stoljeća. U *Filii, Filiae ... : položaj i uloga djece na jadranskom prostoru: zbornik radova IV. istarskog povijesnog biennalea*, ur. Marija Mogorović Crljenko, 146-161. Poreč: Zavičajni muzej Poreštine, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Državni arhiv u Pazinu; zatim ISTA 2010. Women, Marriage and Family in Istrian Communes in the Fifteenth and Sixteenth Centuries, Across the Religious Divide. *Women, Property, and Law in the Wider Mediterranean (ca. 1300-1800)*, ur. Jutta Gisela Sperling, Shona Kelly Wray, 137-157. New York; London: Routledge; zatim ISTA 2009. Uloga žena u proizvodnji, trgovini i pripremi hrane u Istri u 15. i 16. stoljeću. *Cerealia, oleum, vinum...: kultura prehrane i blagovanja na jadranskom prostoru. Zbornik 3. istarskog povijesnog biennalea*, ur. Marija Mogorović Crljenko, Elena Uljančić-Vekić, 73-83. Poreč: Zavičajni muzej Poreštine - Museo del territorio Parentino, Državni arhiv u Pazinu, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli; zatim ISTA 2005. De Violantione Mulierum: sankcioniranje nasilja nad ženama prema statutima istarskih komunata. *Statuimus et ordinamus quod... sustavi moći i mali ljudi na Jadranskom prostoru, Istarski povijesni biennale 1: 81-91*, zatim ISTA 2005. Položaj kćeri u istarskoj obitelji u 15. i 16. stoljeću. *Povijesni prilozi 29: 59-77*; zatim ISTA 2001.-2003. Žena u obitelji i društvu – prema odredbama Motovunskoga statuta. *Vjesnik istarskog arhiva 8-10: 203-212*.

Pitanja načina života žena različite staleške pripadnosti, njihova uloga kćerki, majki, supruge i rođakinje u krugu obitelji, zatim pitanje obrazovanja žena, pitanje njihovih poslovnih mogućnosti i nastupanja u javnosti, zapravo sveopći položaj žena u društvenom, kulturnom i gospodarskom ozračju ranonovovjekovnog Hrvatsko-slavonskog Kraljevstva, ostala su, u hrvatskoj historiografiji, na marginama znanstvenoga interesa. Ovaj rad, razotkrivanje dijela životne zbilje jedne hrvatske plemkinje koja je početkom 18. stoljeća živjela u blizini Zagreba, pokušaj je doprinosa nevelikom dosadašnjem interesu za položaj i ulogu žena, osobito plemkinja, u društvenom okruženju Banske Hrvatske.

Na prijelazu iz 17. u 18. stoljeće na posjedima u neposrednoj blizini Zagreba živjela je plemkinja Elizabeta Barbara Gereczy. Bila je udana u uglednu i dobrostojeću plemićku obitelj Chernkoczy i u ostavštini te obitelji, koja se danas velikim dijelom čuva u sklopu Obiteljskoga fonda Josipović-Vojković u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, nalazi se značajan dio gradiva koje je nastalo upravo njezinim djelovanjem.¹⁴ Gradivo sačinjava velika količina pisama (osobne prirode, ali i službenih dopisa) te ostale pisane ostavštine – pravnih dokumenata, sudskih odluka i ugovora. Osim toga, tu se nalazi i veliki broj dokumenata novčane prirode – zadužnica za posuđeni novac ili pak potvrda o vraćenom dugu ili plaćenim godišnjim kamatama na posuđene novčane iznose. Posebnost ovog izvornog materijala jest što je njegov znatan dio napisan na hrvatskome jeziku i kajkavskom narječju kakvim se, izgleda i u plemićkim krugovima, svakodnevno komuniciralo na području i u okolici grada Zagreba, osobito u osobnoj korespondenciji. Činjenica je da se često svakodnevni život, „redovni, uredni život gotovo nigdje nije zapisivao (izuzev rijetko sačuvane korespondencije i još rjeđih dnevnika)“, već se morao rekonstruirati i razabirati među devijantnim oblicima ponašanja zabilježenih, primjerice, u zapisnicima sa sudskih parnica.¹⁵ Stoga pisana ostavština spomenute plemkinje ima osobit značaj za neposredan uvid u dio njezine životne svakodnevice.

Analizom dijela spomenutih izvora pokušalo se dokučiti koji su poslovi i djelatnost uobličavali svakodnevni život jedne hrvatske plemkinje. Je li se njezin život svodio na salonska druženja i brigu o kućanstvu ili je imala značajniju ulogu u društvu? U kojim se okvirima kretala njezina sloboda donošenja odluka o vlastitom životu i životima svojih bližnjih i je li uopće imala mogućnost osobnog odabira u vremenu i društvenom okruženju u kojem je živjela?

¹⁴ Hrvatski državni arhiv, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 10-14 i 24-30.

¹⁵ STOJAN 2003: 9-10.

Iz života Elizabete Barbare

Elizabeta Barbara Gereczy potjecala je iz plemićke obitelji Gereczy de Gerecz koja je posjede imala na području današnjeg Hrvatskog zagorja. Kao kći Stjepana Gereczyja i Barbare Gotal rođena je početkom 1670-ih godina, vjerojatno oko 1672. godine.¹⁶ Imala je brata Adama te dvije sestre, Anu Julijanu i Tereziju, s kojima je, osobito s Terezijom, do kraja života ostala u vrlo prisnim odnosima. Terezijin suprug bio je barun Baltazar Patačić, podžupan Varaždinske i veliki župan Virovitičke županije, savjetnik Ugarske dvorske kancelarije¹⁷, osnivač Društva vinskih doktora „Pinte“ i jedan od najpoznatijih pripadnika svoje obitelji, koji je Elizabeti Barbari u mnogim trenucima u životu bio zaštitnik i oslonac.

Za svojega supruga, desetak godina starijeg plemića i podkapetana u banskoj vojsci, Franju Antuna Chernkoczyja, Elizabeta Barbara udala se, prema nekim podacima, već 1686. godine¹⁸ u dobi od 14 godina. Franjo Antun Chernkoczy kasnije je obnašao nekoliko važnijih vojnih i civilnih dužnosti. Bio je kapetan banske milicije, obnašao je dužnost podžupana Varaždinske županije te pukovnika u carskoj vojsci, da bi 1698. godine postao carskim savjetnikom i kasnije 1703. zapovjednikom utvrde Zrin.¹⁹ U tom braku Elizabeta Barbara rodila je petero djece: Kristofora Josipa (1690.), Barbaru Helenu (1691.), Anu Mariju Magdalenu (1692.) te blizanke Katarinu Tereziju i Anu Barbaru (1697.). Djetinjstvo su preživjeli samo Kristofor i Ana Marija Magdalena.

Posjedi obitelji Chernkoczy nalazili su se na području današnje Varaždinske i Zagrebačke županije. Od većih, bili su to posjed Črnkovec i posjed u Zaboku koji su se nalazili u Zagrebačkoj županiji te dio posjeda Konjščina u Varaždinskoj županiji. Uz još neka manja dobra i kuću na zagrebačkome Gradecu, obitelj, točnije Franjo Chernkoczy posjedovao je i vlastelinstvo Stražiman u Požeškoj županiji, koje je dobio kraljevskom darovnicom početkom 18. stoljeća.

Nakon suprugove smrti, 1706. godine, Elizabeta Barbara je kao udovica i tutorica samostalno podizala dvoje djece i upravljala obiteljskim dobrima. Elizabetina kćerka Ana Marija Magdalena je 1709. godine, uzevši ime Kristina, postala redovnica samostana Sv. Klare u Zagrebu, kamo je vjerojatno, kao i mnoge njezine vršnjakinje iz plemićkih obitelji u Zagrebu i okolici, najprije bila poslana na školovanje. Sin Kristofor obnašao je dužnost podžupana Zagrebačke županije te pukovnika u banskoj vojsci. Poginuo je u rujnu 1717. godine u mjestu Novi u okršaju s osmanlijskom vojskom.²⁰ Njegova smrt zapravo je označila veliku pre-

¹⁶ MAČEK 2007: 289.

¹⁷ MAČEK 2004: 125-127.

¹⁸ MAČEK 2007: 289.

¹⁹ MAČEK 2007: 282-285.

²⁰ HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 13, sign. 1718.

kretnicu u životu Elizabete Barbare budući da je Kristofor bio posljednji muški izdanak obitelji Chernkoczy. Izumrcem obitelji kraljevski fisk nastojao je preuzeti obiteljska imanja u korist krune, a javili su se i brojni vjerovnici te pretendenti na obiteljske posjede koji su se, po nasljednom pravu ili nastojeći naplatiti svoja potraživanja, pokušavali domoći određenih dijelova Chernkoczyjevih posjeda.

Vjerojatno potaknuta spomenutim neprilikama i dugovanjima, u jesen 1719. godine Elizabeta Barbara udala se za plemića Nikolu Vojkovića.²¹ Upravo njezinom udajom dokumenti i arhiv te ostavština obitelji Chernkoczy velikim su dijelom dospjeli u posjed obitelji Vojković-Vojkffy s kojim i danas sačinjavaju cjelinu. Velik dio Elizabetinog i Nikolinog bračnog života obilježila je spomenuta borba za nasljedstvo nekadašnjih posjeda Chernkoczyja koje je udajom Elizabeta Barbara donijela u njihovu bračnu zajednicu. Međutim, njihova nastojanja prekinula je njezina smrt u travnju 1722. godine. Prema odredbama oporuke koju je sastavila 1718. godine, Elizabeta Barbara bila je pokopana pokraj sina te prvoga supruga, Franje Chernkoczyja, u župnoj crkvi Sv. Martina u Šćitarjevu, kojoj je za života bila pokroviteljica.²²

Ostavštinu Elizabete Barbare čini preko stotinjak pisama i različitih drugih dokumenata čijom se analizom njezino djelovanje i životni put ugrubo mogu podijeliti u tri faze: djelovanje i način života u vrijeme njezinoga prvog braka, dugo razdoblje udovištva te život u kratkotrajnom drugom braku.

„Verna tovarošica“ i dobra gazdarica

Iz prvoga razdoblja života Elizabete Barbare kao mlade udane žene najveći dio gradiva sačinjavaju pisma koja je redovito, na tjednoj osnovi, razmjenjivala s često odsutnim suprugom. Iz ovoga razdoblja sačuvana su uglavnom pisma koja je pisala Elizabeta Barbara. U pismima se ponajprije ističe intiman odnos između dvoje supružnika. Čini se da je Elizabeta Barbara svojeg supruga jako voljela što se daje zaključiti iz načina na koji mu se uvijek obraćala. Na početku svakoga pisma oslovljavala ga je s „moja draga dušica“, a ovu je frazu često i po nekoliko puta ponavljala u tekstovima pisama koja je uvijek potpisivala s „verna tovarošica do groba“ naglašavajući tako još više svoju privrženost suprugom, što se nerijetko vidjelo i u adresiranju pisama: „Taj list da se ima dati mojemu dragomu poglavito i dobro rojenomu gosponu Chernkocsy Ferencu vu njihove poglavite a mene drage ruke.“²³ Osobito su zanimljivi dijelovi pisama u kojima je suprugu pisala o njihovom

²¹ HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 13, sign. 1719.

²² HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 13, sign. 1718.

²³ HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 29, nema signature. Ovo pismo ima se dati mojem dragomu poglavito i dobro rojenomu gospodinu Chernkoczy Franji u njihove poglavite a meni drage ruke (prev. a.).

malenom sinu, Kristoforu Josipu. Izvještavala je Franju o tome kakvog je dječak bio zdravlja, kako je napredovao, kako se ponašao: „Jasem z mojem malim toficum hvala Bogu dobro zdrava, ali jošće mi ne hodi sam, niti govori, niti nebu toga tak naglo (...).“²⁴ U ovakvim situacijama o kojima Elizabeta Barbara piše, kao uostalom i u njezinom tituliranju supruga, vidljivo je toplo obiteljsko ozračje u kojem je živjela.

Osim emotivnih i obiteljskih prilika, teme komunikacije između supružnika bile su različite, a osobito se ističu one vezane uz vođenje vlastelinstava i posjeda. Zemlja je bila hraniteljica i izvor prihoda, a broj imanja i posjeda te njihova veličina i bogatstvo, bili su također znak društvenog statusa pa se za njihovo očuvanje i unaprjeđenje vodila svakodnevna borba. Upravo je u tom ekonomskom pogledu i u gospodarskim prilikama na imanjima svoje obitelji Elizabeta Barbara odigrala važnu ulogu. Iz njezinih pisama vidljivo je da je aktivno pratila novčana kretanja i ekonomske prilike te je bila glavni oslonac svojem suprugu u gospodarenju njihovim posjedima. „Žitek činim mlatiti, ali bojim se da za malu hasen, ar ga Prešenski po oveh krajev i po druge prodaje... terga još i Gothal Sigmundica ga prodaje na Jakovlju po rajničkom i po grošu. Čovjek bi sam svoj potrošak bil da biga tako lako dal za takovu cieniu.“²⁵ Pred blagdan Svijećnice nepoznate godine piše: „Za delo moram vam obznaniti, moja draga dušica, dasam činila devetero vino Zagreb dopremiti ov tjeden. Ovde i Konjšćine sa Žumberka je gnoja navoženo četrdeset vozov i s Turnišća na Bisticu petnajst vozov. Vu Zabok pojdem ov drugi tjeden gledat ar tam tak delo hodi, ar je Petrak bolestan.“²⁶ Nakon toga, 27. veljače izvijestila je supruga: „Ovaj tjeden budem činila Tomaševcu loviti. Jesem bila nakanila Zaboku loviti pak damije vaš list došel da za biskupa naj ne zabim, tak sem Tomaševce obrnula ar je nainjem moći sern dobiti.“²⁷

Iako u arhivskom gradivu uglavnom možemo pratiti jednosmjernu komunikaciju u obliku sačuvanih Elizabetinih pisama suprugu, čini se da se u velikom dijelu

²⁴ HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 29, nema signature. Ja sam s mojim malim Toficom hvala Bogu dobro zdrava, ali on mi još ne hoda samostalno niti govori, niti neće to činiti tako skoro (prev. a.).

²⁵ HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 29, nema signature. Dala sam „mlatiti“ žito, ali bojim se za malu korist jer ga Prešenski prodaje u ovim i po drugim krajevima... te ga i supruga Sigismunda Gothala prodaje u Jakovlju po rajnskom forintu i po grošu. Čovjek bi sam ušao u trošak (bio bi na gubitku) kada bi žito dao po takvoj cijeni (prev. a.).

²⁶ HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 29, nema signature. Što se tiče posla moram vam javiti moja draga dušica da sam ovoga tjedna dala prevesti devet spremnika vina u Zagreb. Ovdje i u Konjšćini (piše iz kuće u Črnkovcu) sa Žumberka je navoženo četrdeset kola gnojiva i s Turnišća na Bisticu (dva imanja) petnaest kola gnojiva. Sljedeći tjedan poči ću u Zabok gledati kako se tamo obavlja ovaj posao jer je Petrak (upravitelj imanja u Zaboku) bolestan (prev. a.).

²⁷ HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 29, nema signature. Ovaj tjedan dat ću loviti u Tomaševcu (imanje). Ja sam bila namjeravala loviti u Zaboku, ali kad mi je stiglo vaše pismo (u kojem ju opominje) da ne zaboravim na biskupa, odlučila sam loviti u Tomaševcu jer je tamo moguće uloviti srne (prev. a.).

svojih postupaka u upravljanju poljoprivrednim i ostalim poslovima na posjedima savjetovala sa svojim suprugom ili je od njega tražila upute, a zatim bi ga u sljedećim pismima obavještavala o učinjenome. U tom upravljanju posjedima, a osobito u razdoblju nakon što je ostala udovica, dopisivala se s upraviteljima imanja, komunicirala je s drugim plemićima te se savjetovala sa svojim bližnjima, ali i rođacima svojega supruga.²⁸

Osim o gospodarskim poslovima na imanju brinula je i o uređenju i opremanju kućanstava na svojim posjedima. Čini se da se u tim stvarima nije savjetovala sa suprugom, već su takvi poslovi u potpunosti bili prepušteni njezinim odlukama. U ovome smislu njezina uloga u vođenju kućanstva, kućanskih poslova i posluge nije se razlikovala od tradicionalne uloge žena u srednjovjekovnim i novovjekovnim društvima hrvatskih i europskih zemalja.²⁹ Tako je Elizabeta Barbara od svoje podložnice Jelice Slatković 1705. godine za opremanje kuće u Zagrebu naručila izradu sedam jastuka, 4 blazine i tri popluna.³⁰ U jednom pismu suprugu, nepoznate godine, opisuje kako je nabavljala tkaninu za izradu košulja i odijela po svojem ukusu te pritom birala boje koje su se njoj sviđale - modru, crvenu i zelenu, pa se nada da će se i njemu sviđati odabrane tkanine.³¹

Osobitu je brigu Elizabeta Barbara vodila o *družini*, odnosno posluži i ukućanima na svojim imanjima. Pisala je tako suprugu u veljači nepoznate godine da je njihov upravitelj imanja u Zaboku, imenom Petrak, bolestan, boli ga koljeno i ne može stajati pa se ona boji da mu se ne zgrče žile u koljenu.³² No njezina briga o posjedima i kućanstvima ponekad je bila vrlo zahtjevna o čemu svjedoči u jednom pismu suprugu Franji, datiranom „večer, sedmi dan marciusa meseca“. U pismu spominje kako su upravitelj imanja u Zaboku (već spomenuti Petrek) i ključar na istom imanju zaprijetili da će otići s imanja, osloboditi se podložništva i otići živjeti u grad „(...) tuliko imam nevolje da mi se nek Bog smiluje (...)“ – zdvajala je. U istom pismu supruga je izvijestila da su joj s jednog selišta u Zaboku također otišla dva kmeta i ostao je samo jedan, ali joj nije jasno zašto jer „(...) nije bilo nikakve nevolje, ar im ja sve dajem.“ Osim odlazaka podložnika sa selišta, Elizabeta Barbara ponekad se borila i s njihovim neposluhom. Navodi tako da podložnik Miklenić i drugi na posjedu u Bistrici „(...) ne maraju kaj im se zapove.“³³

²⁸ Osobito je to vidljivo u gradivu HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 24, 25, 29 i 30. Osim dopisivanja sa suprugom Franjom Chernkoczyjem (kut. 29 i 30), u vrijeme udovištva osobito je često komunicirala sa sestrom Terezijom, šogorom Baltazarom Patačićem te upraviteljima posjeda, kapelanima i plebanusima te sa susjednim plemićima Malenićem, Bojničićem i drugima (kut. 24 i 25).

²⁹ Usp. MOGOROVIĆ 2006: 12, STOJAN 2003: 95 i 137.

³⁰ HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 24, sign. 6. 5. 1705.

³¹ HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 29, nema signature.

³² HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 29, nema signature.

³³ HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 29, nema signature.

Financijska pitanja i vrijeme udovištva

Drugi veći izvor informacija o Elizabetinom djelovanju iz razdoblja njezinog prvog braka s Franjom Chernkoczyjem velik je broj sačuvanih zadužnica za pozajmljeni novac, ili pak potvrda da je na pozajmljenu svotu vratila kamate vjerovnicima. Naime, u nedostatku bankarskih ustanova, zbog nerazvijenog tržišta i gospodarstva te zbog malo gotovoga novca u opticaju, plemstvo, čak i visoko plemstvo bilo je prisiljeno često se zaduživati. Najčešće su se zaduživali u crkvenim ustanovama ili pak kod drugih pripadnika svojega staleža za određenu svotu novca na koju bi, dok ne vrate glavnicu, svake godine morali plaćati kamatu. Kamata na pozajmljeni novac u prvoj polovici 18. stoljeća uobičajeno je u Zagrebu i okolici iznosila 6%. Često se, u slučaju kada dug nije mogao biti vraćen, u zalog davao posjed, a nerijetko i podložnici koje se otkupljivalo nakon što bi iznos s kamatama bio vraćen vlasnicima.³⁴

Iz Elizabetine ostavštine vidljivo je da se ona samostalno mogla zaduživati u svoje ime. Nakon što bi posudila novac pisala je ili potpisivala zadužnicu u kojoj je bilo navedeno o kolikoj se svoti radi, od koga je posudila novac te do kojega termina taj iznos mora vratiti. U slučaju nemogućnosti vraćanja novca do određenoga termina, bili su navedeni i uvjeti uplaćivanja godišnje kamate. Tako je Elizabeta Barbara samostalno mogla posuđivati novac za potrebe svoje obitelji ili kućanstva te svojim vlastitim potpisom i pečatom jamčiti da će posuđeni novac vratiti ili pak vjerovniku dati pravo na korištenje neke svoje nekretnine dok se takvim načinom ne namiri dug.³⁵

Elizabeta se tijekom braka s Franjom Chernkoczyjem najčešće zaduživala u samostanu pavlina u Lepoglavi, kod Zagrebačkoga kaptola te kod drugih plemića i plemkinja. Ponekad je, iako su to bili rijetki slučajevi, i ona sama posuđivala manje novčane iznose.³⁶ Osim mogućnosti samostalnog podizanja novca i ovjeravanja zadužnica vlastitim potpisom i obiteljskim pečatom, Elizabeta Barbara u svoje

³⁴ Do ovih podataka došlo se analizom brojnih zadužnica i priznanica za uplaćenu godišnju kamatu. Analizirano je gradivo iz ostavštine Elizabete Barbare Gereczy, ali i drugih njezinih suvremenika, primjerice njezinoga drugog supruga Nikole Vojkovića, temeljem ostavštine u Obiteljskom fondu Josipović-Vojković u Hrvatskom državnom arhivu.

³⁵ HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 10, sign. 1703. Prijepis jedne zadužnice: "Anno Domini 1703. Die 4ta January. Ja zdola podpisana valujem dasem vuzela na posudbu od poštovanoga Jakoba Ručelića Purgera i knjigara Zagrebačkoga na moje potreboče Rajnički tristo, brojeći na nemšku monetu, koji njega milosti obećam vrnuti do dneva svetoga Mateja Apostola koji dan spada 24. Februarius. Ja radi pak ovoga verovanja radi podpisavamši i moju navadnu pečat doli postavljam. Anno et die uti supra. Elizabet Gereczy".

³⁶ HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 14, sign. 1720. Elizabeta Vukmerović udovica Znika uplaćuje Elizabeti Barbari godišnju kamatu u iznosu od 12 forinti na pozajmljenu joj svotu od 200 rajnskih forinti; kutija 14, sign. 26. VI. 1721. Elizabeta Barbara piše potvrdu grofu Ivanu Čikuliniju da je u ime godišnje kamate primila od njega svotu u iznosu od 200 rajnskih forinti.

je ime mogla ugovarati poslove i potpisivati ugovore. Tako je, primjerice, godine 1701. s jednim stolarom sklopila ugovor za popravak i bojanje prozora i vrata na obiteljskoj kući u Zagrebu. Ugovor je Elizabeta Barbara vlastoručno potpisala dok je majstor svoj pristanak na ugovorene uvjete potvrdio znakom križa.³⁷

Nakon smrti supruga Franje Chernkoczyja u siječnju 1706. godine, Elizabeta Barbara se, kao udovica s dvoje malodobne djece, našla u financijskim neprilikama. Česte su iz te godine, osobito iz mjeseci neposredno nakon suprugove smrti, njezine zadužnice koje svjedoče o pozajmljivanju novca. Zadužila se tako kod zagrebačkoga biskupa Brajkovića koji joj u siječnju 1706. godine posuđuje svotu od 500 rajnskih forinti. Zadužnicu je potpisala i potvrdila kao udovica i skrbnica sina Kristofora.³⁸ U lipnju iste godine za svotu u iznosu od 200 ugarskih florena zadužuje se u pavlinskom samostanu u Remetama,³⁹ a nekoliko dana nakon toga kod Zagrebačkoga kaptola za svotu od 1000 rajnskih forinti koja joj se isplaćuje iz zaklade obitelji Doichich.⁴⁰

Elizabetina kći Marija Magdalena, kao što je već spomenuto, 1709. godine postala je redovnica samostana Sv. Klare u Zagrebu. Bilo je uobičajeno da redovnice prilikom stupanja u samostan donose i svoj miraz koji je obično bio uplaćivan u novčanom obliku, a koji je služio samostanu za uzdržavanje te redovnice. U slučaju da se miraz nije mogao uplatiti odjednom obitelj bi svake godine za uzdržavanje svoje članice uplaćivala dogovorenu svotu.⁴¹ Za Kristinino uzdržavanje u samostanu, njezina majka svake je godine uplaćivala svotu od 40 rajnskih forinti.⁴² Nakon što je sin Kristofor postao punoljetan,⁴³ on je djelomično bio preuzeo brigu oko poslova vezanih uz posjede i novčane transakcije. Primjerice, godine 1715. s majkom supotpisuje kupoprodajni ugovor, a 1716. godine preuzima plaćanje Kristinine dote samostanu klarisa.⁴⁴ Čini se ipak da se Elizabeta Barbara nakon njegovog uspona u vojnoj karijeri i dalje nastavila brinuti za posjede kojima su, prema odredbama oporuke Franje Chernkoczyja, zajednički upravljali, te je sa sinom, kao nekada s mužem, dogovarala brigu oko imanja međusobnom korespondencijom.⁴⁵

³⁷ HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 10, sign. 4. VI. 1701.

³⁸ HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 10, nema signature.

³⁹ HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 10, sign. 9. VI. 1706.

⁴⁰ HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 10, sign. 16. VI. 1706.

⁴¹ LASZOWSKI 1994: 62.

⁴² HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 12, sign. 23. VIII. 1710; kut. 13, sign. 1714.

⁴³ Usp. MARGETIĆ 1996: 295. „Do punoljetnosti prema Verböczyu dolazi navršavanjem 24 godine kod muških, a sa 16 godina kod ženskih osoba. (...)“

⁴⁴ HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 13, sign. 1715; kut. 13, sign. 1716.

⁴⁵ Prema prijepisu oporuke Franje Chernkoczyja iz siječnja 1706. (HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 10, sign. 1706.), tek nakon što se Kristofor oženi, Elizabeta se kao njegova dotadašnja skrbnica i upraviteljica imanja, ukoliko bi još uvijek bila u udovičkom statusu, trebala povući

Iz ostavštine Elizabete Barbare u razdoblju neposredno nakon pogibije sina, ostale su zabilježene mnoge aktivnosti kojima se kao plemkinja mogla baviti kako bi namaknula novčana sredstva. Primjerice, bavila se trgovinom dobara sa svojih imanja. U prosincu 1717. dobila je upit vezan uz prodaju konja na koju se spremala, i to po cijeni koju ona odredi.⁴⁶ U kolovozu 1718. plemić Benedikt Oreški, koji ju naziva strinom, piše joj sa svojega imanja u Jakovlju da, ukoliko ona ne bi u praznoj krčmi na svome imanju u Bistrici vodila posao krčmarenja i točenja vina, on sam bi taj posao rado preuzeo.⁴⁷

Kao zemaljski gospodar, točnije gospodarica, brinula je i o dobrobiti svojih podložnika. U studenom 1718. godine svojem je budućem suprugu, Nikoli Vojkoviću, pisala kako bi željela popraviti kuće kmetovima jer su mnoge kuće loše, pa moli Vojkovića drvo za građu. Zauzvrat mu je nudila korištenje obradive zemlje i kuće na svojem imanju u Konjšćini.⁴⁸ Osim toga, čini se da je Elizabeta Barbara bila ugledna i poštovana članica svojega društvenog kruga. U kolovozu 1719. godine primila je zamolbu podbana Adama Danijela Raucha, bi li tijekom predstojećeg zasjedanja Oktavalnoga suda prepustila banu i njegovoj pratnji na korištenje svoju obiteljsku kuću u Zagrebu⁴⁹ budući da je kuća svojom opremom bila prikladna za primitak tako visokoga gosta.

Nakon osobne tragedije odnosno pogibije sina, u izvorima se Elizabeta Barbara javlja u travnju 1718. godine kada u franjevačkom samostanu u Krapini za iznos od 20 rajnskih forinti daje služiti 100 misa zadušnica.⁵⁰ Nešto ranije, u veljači te iste godine, kao kolatorica župne crkve Sv. Martina u Šćitarjevu, u kojoj je Kristofor bio pokopan, sklopila je ugovor sa slikarom i majstorom Joakimom Littom radi oslikavanja i pozlaćivanja oltara svetoga Martina.⁵¹

Način života u drugome braku

Kristoforovom smrću izumrla je u muškoj lozi obitelj Chernkoczy. Na životu je ostao samo Kristoforov stric Baltazar Chernkoczy koji je bio isusovac i umro pet godina nakon njega. S pravne strane nakon Kristoforove pogibije uslijedili su

i doživotno uživati dio nasljednih imanja Chernkoczyja koji bi joj pripadao po udovičkom statusu, a koji bi se po njezinoj smrti vratio u sinovljeve ruke. Budući da se Kristofor nikada nije oženio, pretpostavljamo da su nasljednim imanjima do trenutka njegove smrti upravljali zajednički, o čemu svjedoči i prije spomenuti supotpisani ugovor.

⁴⁶ HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 25, sign. 6. XII. 1717.

⁴⁷ HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 28, sign. 12. VIII. 1718.

⁴⁸ HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 25, sign. 30. XI. 1718.

⁴⁹ HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 25, sign. 27. VIII. 1719.

⁵⁰ HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 13, sign. 1718.

⁵¹ HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 13, sign. 1718.

loši dani za Elizabetu koja je temeljem sinove oporuke ostala jedina posjednica obiteljskih dobara.⁵² Najprije je kraljevski fisk obitelji nastojao oduzeti kraljevskom darovnicom dobiveni posjed Stražiman, ali i druga nasljedna obiteljska dobra (Črnkovec i Sepnicu), a javili su se i nasljednici koji su po ženskoj liniji pretendirali na dobra koja su pripadala imanju Črnkovec. Tu su bili i vjerovnici koje je trebalo namiriti na račun ranije pozajmljenih novčanih sredstava.

Godine 1719. pred sucem Ivanom Branyughom vodio se likvidacijski proces kojim su trebali biti najprije namireni oni kojima su Chernkoczyji bili dužni, a naplatu su potraživali na način da se namire od njihovih imanja (prihodima od dobara ili korištenjem dijelova imanja kao što je to bio običaj dok se ne isplati posuđena svota zajedno s kamatama). Jedan od takvih vjerovnika bio je i Elizabetin budući suprug Nikola Vojković, za kojega se ova po završetku likvidacijskoga postupka u jesen 1719. godine udala. Tijekom cijeloga svog bračnog života koji je trajao svega tri godine, pravnim putem nastojala je, zajedno sa suprugom, očuvati preostale posjede obitelji Chernkoczy protiv pretenzija kraljevskoga fiska te protiv drugih pretendena koji su Elizabeti Barbari i njezinom novom suprugu osporavali pravo na uživanje tih posjeda. U ovom drugom braku ponašala se jednako kao i u vrijeme prvoga braka. Godine 1720. zajedno sa suprugom Nikolom uputila je kralju molbu radi odbacivanja potraživanja kraljevskoga fiska za posjedima izumrlih Chernkoczyja.⁵³ Godine 1721. u svoje ime posudila je svotu u iznosu od 400 rajnskih forinti od zagrebačkoga podžupana Adama Oreškoga.⁵⁴ I dalje je nastavila darivati župnu crkvu Sv. Martina pa joj župnik, Nikola Čeh, 1721. godine daje priznanicu kojom potvrđuje njezinu nadarbinu crkvi u obliku dvaju srebrnih svijećnjaka.⁵⁵

Za vrijeme dok je Nikola Vojković boravio u Beču radeći na odbacivanju potraživanja kraljevskoga fiska za imanjima obitelji Chernkoczy, Elizabeta je, jednako kao i ranije, brinula o obiteljskim posjedima. Radila je ono na što je bila navikla: upravljala je gospodarskim poslovima i nastojala pribaviti ekonomsku dobit, odnosno unovčiti plodove i prinose s tih posjeda. U tom smislu njezin način

⁵² Elizabetin sin Kristofor, naime, u svojoj je oporuci (HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 10, sign. p 1700.) naveo kako u slučaju svoje smrti, sav imetak, nekretnine i pokretnine iz očevoga dijela i dijela pokojnoga strica Gabora, a koje bi preostale nakon namirenja svih dugova i dužnika od njihovih posjeda te od isplate sestrinoga miraza, ostavlja svojoj majci bez obzira na njezin udovički status i pravne odredbe o nasljeđivanju koje proizlaze iz njega (ako se ne bi preudala, pripadalo bi joj pravo na dio imovine pokojnoga supruga kako to proizlazi iz gore spomenute odredbe u oporuci Franje Chernkoczyja). U slučaju da Elizabeta Barbara umre bez oporuke, stoji nadalje u Kristoforovoj oporuci, ostaci obiteljskoga imanja prešli bi u ruke muškaraca iz obitelji Patačić i Malenić, a u slučaju da njegova majka napravi oporuku tada bi ostatak posjeda iz njezinih ruku prešao onima kojima bi ih ona ostavila.

⁵³ HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 13, sign. 1720.

⁵⁴ HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 14, sign. 1721.

⁵⁵ HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 14, sign. 1721.

života bio je u potpunoj suprotnosti s načinom života, primjerice, dubrovačkih plemkinja njezinoga vremena koje „nisu imale nikakvo značenje u gospodarskom i financijskom poslovanju obitelji.“⁵⁶

Iz Elizabetinoga bračnog života s Nikolom Vojkovićem ostalo je također sačuvano nekoliko pisama koja mu je slala u Beč tijekom njegova odsustva. U pismu iz veljače 1720. godine pisala mu je o ponašanju njihovih glavnih oponenta u borbi za pravo na posjedovanje imanja obitelji Chernkoczy te o bolesti i liječenju njegovoga sina Ignacija.⁵⁷ U pismu s početka ožujka izvijestila ga je da su konji na imanju u Zaboku pojeli sve sijeno, a ostatak se čuva za bolesne životinje te da bi konje bilo dobro držati u Črnkovcu na imanju. Javila mu je također o problemima s bolesnim blagom jer je uginulo 18 grla, a u istome pismu savjetovala se s Nikolom i po pitanju prodaje pšenice te ga ujedno izvijestila o stanju na tržištu žitom. Iz njezinoga pisma tako saznajemo da je prodala pet vozova sijena s imanja u Rakitju, ali na žalost ništa pšenice, jer ju Mađari masovno unose u Hrvatsku na magarcima, pa ako njezin suprug želi prodavati pšenicu po 17 groša kao što ju prodaju mađarski trgovci, neka joj javi.⁵⁸

Ovakav angažman plemkinja u upravljanju obiteljskim posjedima i poslovima nije bio novina u novovjekovnoj Europi. Svjedoči o tome i Natalie Zemon Davies u knjizi *Povratak Martina Guerrea* spominjući Jacqueline de Bussi, suprugu Jeana de Corasa iz Toulousea, jednog od sudaca u slučaju lažnoga Martina Guerrea koji je o tome slučaju napisao i knjigu. Iz korespondencije de Corasa i njegove supruge Jacqueline iz 1567. godine saznajemo: „On iskreno traži njezin savjet o tome treba li prihvatiti neko važno mjesto; (...). U međuvremenu, usprkos slabom zdravlju, ona vrlo uspješno upravlja imanjem, daje zemlju u zakup, popravlja ogradu, pregledava porezne knjige i naređuje da se posije proso i raž. Šalje mu vijesti i knjige koje je pročitala, podvezice koje je izvezla za njega, kopune i ljekovitu vodu za njegove oči.“⁵⁹ Olwen Hufton u eseju *Women, Work and Family* zaključuje kako je unutar novovjekovnoga kućanstva kao osnovne jedinice društva, žena udajom postajala značajan društveni i ekonomski činitelj. Suprug je bio taj koji je osiguravao dom, omogućavao uzdržavanje, plaćao porez i predstavljao kućanstvo u zajednici. Uloga žene u obitelji bila je ona pomoćnice i majke. U najvišim društvenim slojevima žene su udajom dolazile na čelo kućanstva, postajale su gazdarice s poslugom koju je trebalo organizirati, imanjima koja je trebalo nadzirati pomoću upravitelja te pružati gostoprimstvo u ime svojih muževa. Ugled i dostojanstvo žene potvrđivalo je status njezinoga supruga.⁶⁰

⁵⁶ STOJAN 2003: 95.

⁵⁷ HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 29, nema signature.

⁵⁸ HDA, Obitelj Josipović-Vojković, kut. 29, nema signature.

⁵⁹ ZEMON DAVIS 2001: 123.

⁶⁰ Usp. ZEMON DAVIS 1994: 29-30.

Zaključna razmatranja

Iako kao žena Elizabeta Barbara nije mogla obavljati nikakve javne poslove, biti birana na bilo koji upravni položaj ili se u okviru svojega staleža baviti nekim zanimanjem, svoj doprinos okruženju u kojem je živjela davala je na drugačiji način. U društvenom i ekonomskom smislu značajno je pridonosila financijskoj stabilnosti svoje obitelji te prosperitetu obiteljskih posjeda kao i onima koji su na njima živjeli.

Kao supruga plemića s brojnim i velikim imanjima, u njegovoj se odsutnosti angažirala u vođenju gospodarskih i poljoprivrednih poslova na tim posjedima. Kao udana žena imala je mogućnost u dogovoru s mužem upravljati obiteljskim posjedima i brinuti se za njihovo funkcioniranje i napredak. Kao udovica imala je pravo upravljati obiteljskim dobrima u svojstvu skrbnice svojega maloljetnog sina, jedinog potomka i nasljednika obiteljskih posjeda. Njezina briga o prosperitetu posjeda nastavila se i nakon što je njezin sin odrastao te je, u funkciji vojnoga zapovjednika, često bio odsutan od kuće. Tada je, naime, nastupala kao suvlasnica posjeda. Jednaku brigu i angažman u ekonomskim poslovima pokazala je i u okviru drugoga braka kada je u dogovoru sa suprugom i u vrijeme njegovoga odsustva ravnala njegovim, ali i posjedima koje je udajom donijela u njihovu bračnu zajednicu.

Elizabeta Barbara samostalno je, i tijekom braka i za vrijeme udovištva, mogla nastupati u poslovima pravne prirode, primjerice, pisati molbe i pritužbe državnim institucijama ili sama biti tužena vezano uz imovinsko-pravne odnose na imanjima u njezinom posjedu. Mogla je oporukom naslijediti zemljišni posjed, ali i prema vlastitom nahodjenju oporučno ostavljati naslijedena dobra. Također u svoje je ime mogla ugovarati određene poslove te nastupati kao pokroviteljica i vlastitim ili obiteljskim sredstvima darivati crkve i samostane. U pravnim dokumentima uvijek se potpisivala svojim djevojačkim prezimenom, a uz njezino ime stajalo je ime i služba koju je obavljao njezin prvi ili drugi suprug.⁶¹ Na taj način bio je određen njezin status, društveni položaj i obitelj iz koje je potekla, a zatim i obitelj kojoj je udajom pripadala. Kada je postala udovica, u pravnim dokumentima uvijek se nazivala udovicom pokojnoga supruga Franje Chernkoczyja i skrbnicom maloljetnoga sina Kristofora. Bio je to način da se prikaže njezino pravo i legitimitet u određenim postupcima; pravo na donošenje samostalnih odluka u ulozi skrbnice svoje malodobne djece i pravo zastupanja svoje obitelji i nastupanja u njezinom interesu.

⁶¹ Slično su činile i žene u Francuskoj u 17. stoljeću. Zadržavale su djevojačko prezime, a njihov bračni status bio je u zapisnicima označen notarovom opaskom „žena tog i tog“ ili „udovica tog i tog“. Za razliku od Francuske, žene kršćanke u Njemačkoj tijekom kasnog 17. stoljeća sve više su uzimale suprugovo prezime nakon vjenčanja dodajući svoje djevojačko prezime samo u posebnim slučajevima. Usp. ZEMON DAVIS 1995: 8.

Praksa da nakon suprugove smrti tutoricom vlastite malodobne djece postane njegova udovica bila je uobičajena među plemićkim obiteljima i u drugim europskim zemljama. Jednako kao i velika samostalnost koju je žena u udovičkom statusu stjecala u upravljanju vlastitim životom.⁶²

Elizabeta Barbara mogla je kao udana žena i kao udovica upravljati osobnim i obiteljskim novčanim sredstvima te utjecati na obiteljsku financijsku sliku. Mogla je trgovinom pribavljati novčanu korist za svoju obitelj, mogla se u svoje ime zaduživati ili pak posuđivati novac. Njezin potpis i obiteljski pečat imao je pravnu vrijednost o čemu svjedoče brojne zadužnice i priznanice.

U obrađenom gradivu malo je tragova o tome čime se još Elizabeta Barbara bavila osim brigom oko svojih posjeda i skrbi za obitelj. Čini se da je slobodno vrijeme provodila u posjećivanju rodbine, odlasku u crkvu ili pak primanju gostiju. Putovala je uglavnom na bliže destinacije i to u svrhu obilaska obiteljskih posjeda s periodičnim boravkom na njima kako bi mogla nadgledati gospodarske radove i upravljati kućanstvom. Iako iz obrađenog gradiva nije vidljivo je li značajnije, osim u vrijeme sudskih parnica, nastupala u javnosti ili je pak radije boravila u udobnosti obiteljskih kuća i posjeda zabavljena gospodarskim poslovima, izgleda da Elizabeta Barbara nije bila toliko „nevidljiva“ kao primjerice dubrovačke vladike njezinoga doba, čiji su se životi odvijali uglavnom iza zatvorenih vrata obiteljskih gradskih palača i ljetnikovaca.⁶³

Temeljem nekih pisama koje je zapimala od drugih plemkinja ili na koje se u svojoj korespondenciji osvrkala, čini se da Elizabeta Barbara nije bila iznimka u ovakvom svojem angažmanu oko upravljanja obiteljskim gospodarskim i financijskim poslovima, već se ponašala u skladu s uobičajenom praksom i načinom života žena istoga društvenog položaja i vremena na području Hrvatsko-slavonskoga Kraljevstva, ali i u drugim europskim zemljama.

Uloga plemkinja, ali i žena drugih društvenih staleža u ekonomskim i društvenim prilikama na području Hrvatske i Slavonije u razdoblju ranoga novog vijeka zanimljiva je i slabije obrađena tema koja zasigurno zahtijeva daljnja i detaljnija istraživanja.

⁶² Usp. ZEMON DAVIS 1994: 42.

⁶³ STOJAN 2003: 137, 251.

Bibliografija

Izvori

Hrvatski državni arhiv – HDA

Hrvatski državni arhiv. Obitelj Josipović-Vojković. HR-HDA-726. Kutije 10-14. i 24-30.

Literatura

HUFTON, Olwen. 1994. Women, Work and Family. U *A History of Women in the West. III. Renaissance and Enlightenment Paradoxes*, ur. Natalie Zemon Davis, Arlette Farge, 15-45. Cambridge, Massachusetts; London: The Belknap Press of Harvard University Press.

KLAIĆ, Vjekoslav. 1994. Opatice svete Klare ili klarise u Zagrebu (1646.-1782.). U *Stari i novi Zagreb*, priredio Emilij Laszowski, 62-65. Zagreb: Školska knjiga.

MAČEK, Pavao. 2007. *Dva stara roda Zagrebačke županije: Mikulići od Brokunovca i Črnkovečki od Črnkovca: s priloženim rodoslovnim stablima*. Zagreb: Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije „Tkalčić“.

MAČEK, Pavao. 2004. *Rod Patačića od Zajezde: rodoslovna rasprava*. Zagreb: Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije „Tkalčić“.

MARGETIĆ, Lujo. 1996. *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko i nasljedno pravo*. Zagreb: Narodne novine.

MOGOROVIĆ CRLJENKO, Marija. 2006. *Nepoznati svijet istarskih žena. Položaj i uloga žene u istarskim komunalnim društvima: primjer Novigrada u 15. i 16. stoljeću*. Zagreb: Srednja Europa.

STOJAN, Slavica. 2003. *Vjerenice i nevjernice. Žene u svakodnevici Dubrovnika (1600.-1815.)*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku.

ZEMON DAVIS, Natalie. 2001. *Povratak Martina Guerrea*. Zagreb: Konzor.

ZEMON DAVIS, Natalie. 1995. *Women on the Margins. Three Seventeenth-century Lives*. Cambridge, Massachusetts; London: Harvard University Press.

Her Frames of Freedom

Based on the rich written family heritage of the noble families Chernkoczy and Vojković and, more specifically, on the archive documents related to one of the members of these two families – Elizabeth Barbara Gereczy – this paper presents an analysis of the social context and the aspects of everyday life of this Croatian noblewoman.

Elizabeth Barbara was a member of the Croatian nobility, and was very actively involved in the management of the family estates. She lived at the turn of the 17th century. Her first husband, Franjo Antun Chernkoczy, was a nobleman, military officer and civil servant. Only two out of five of their children survived childhood. The daughter, Ana Marija Magdalena, later became a nun in the convent of St. Claire in Zagreb, and her son, Kristofor, died at the age of 27 in battle against the Turks. After his death, hard-pressed by debts and pretenders to the estate of her late husband, Elizabeth Barbara married the noble Nikola Vojković in 1719. She died in 1722, leaving behind a large amount of written legacy, that is now kept in the Family fund Josipović-Vojković in the Croatian State Archive. It is this material that was used for the writing of this paper.

Based above all on the analysis of correspondence that Elizabeth Barbara exchanged with her first and second husbands, which very picturesquely describes her lifestyle and the scope of work that occupied her time, this paper is an attempt to examine the differences between her engagement in the managing of the family estates during the period when she was married, and during the time of her widowhood. While analyzing other documents from her legacy, especially those of legal and financial nature, this paper attempts to present Elizabeth Barbara's legal possibilities in the management of the financial issues of her family.

The last part of the analysis asserts that Elizabeth Barbara had a good deal of autonomy when making decisions about how to manage her family's finances and estates, and thus greatly contributed to their prosperity. The need for more detailed research of the role of noble women in the economic and social spheres in the early modern period was also pointed out in the paper.

Key words: Elizabeta Barbara Gereczy, the Chernkoczy family, the Vojković family, noblewomen, 18th century, correspondence, family estates, economy, borrowing money, debentures

Ključne riječi: Elizabeta Barbara Gereczy, obitelj Chernkoczy, obitelj Vojković, plemkinje, 18. stoljeće, korespondencija, posjedi, gospodarstvo, pozajmljivanje novca, zadužnice.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 45

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase sans-serif font.

ZAGREB 2013.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 45

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Damir Boras

Glavni urednik / Editor-in-Chief

Hrvoje Gračanin

Uredništvo / Editorial Board

Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest), Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek),
Hrvoje Petrić (rani novi vijek), Željko Holjevac (moderna povijest),
Tvrтко Jakovina (suvremena povijest), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest), Zrinka
Blažević (teorija i metodologija povijesti)

Međunarodno uredničko vijeće / International Advisory Board

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko
Bratož (Ljubljana), Snježana Buzov (Columbus, Ohio), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki
(Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Alojz Ivanišević (Wien),
Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz),
Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Nada Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),
Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršna urednica za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Kristina Milković

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama/The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS

Naslovna stranica

Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog

Ivanka Cokol

Boris Bui

Lektura

Julija Barunčić Pletikosić

Tisak

Zrinski d.d. Čakovec

Naklada

300 primjeraka

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*